

**HISZEK EGY ISTENBEN, HISZEK EGY HAZÁBAN,
HISZEK EGY ISTENI ÖRÖK IGAZSÁGBAN,
HISZEK MAGYARORSZÁG FELTÁMADÁSÁBAN.
AMEN.**

Hajdúnánás
Trianon forró emlékezete

Készítette: Záhonyi István

Hajdúnánás.2020.09.10

Tartalom

Bevezető.....	3
Trianonnal kapcsolatban	4
Az út, ami Trianonig vezetett	6
Magyar hadsereg jelentősége és áttekintése	7
A Monarchia hadi fejlettsége	8
Az Osztrák-Magyar Monarchia közös hadiflottája	9
Az egyenruha	9
Hajdúnánásiak az első világháborúban	10
Hajdúnánás ipara és gazdasága a tárgyalt korszakban	14
Mi lett volna ha.....	19
Összefoglalás:.....	20
Trianon 100 pályázatra készítet Trianon forró emlékezete című tanulmány	20
Melléklet:	21
Felhasznált irodalom.....	26
Kötetek, tanulmányok	26
Egyéb, internetes források	27
Mellékletek:.....	28

*Juhász Gyula: Trianon
Nem kell beszélni róla sohasem,
De mindig, mindig gondoljunk reá.
Mert nem lehet feledni, nem, soha,
Amíg magyar lesz és emlékezet, (...)*

Bevezető

Ebben a dolgozatban Trianon előtti és utáni, Hajdúnánást érintő eseményekkel kívánok foglalkozni. Kísérletet teszek arra, hogy ismertessem, mit is jelent ma, hogyan is érezhetünk Trianonnal kapcsolatban, ebben a térségben. Kitérek a háborúra és a magyar haderő egyes pontjaira, mint a hadsereg technikai fejlettségére, tehát a tüzérségre, a lovasságra, valamint a ruházat fontosságára, amire hajdan bár nagy gondot fordítottak, hogy minél színesebb és pompásabb legyen, de ebben a háborúban inkább hátrányt jelentett. Továbbá, itt lehetőségem nyílik néhány hajdúnánási lakost is megemlíteni, akik részt vettek ebben a háborúban. Az ezzel kapcsolatos ismereteket Hadtörténeti Intézet és Múzeum Magyar ezredek az első világháború babcímű írása adta¹. Végül, de nem utolsó sorban, a háború előtti és utáni ipart és gazdaságot mutatom be Trianon tükrében országosan, kitérve Hajdúnánásra is.

Maga a téma oly nagy és szerteágazó, hogy minden egyes részletre nem térhetek ki. A téma feldolgozásában többek között Rácz István: Hajdúnánás Története című írását használtam fel.² Továbbá, segítségemre voltak a helyi könyvtárban megtalálható szakirodalmak, valamint a család tulajdonát képező könyvek és szakirodalmak.

Trianon egyet jelent a szétszakítottsággal és a nemzeti összetartozással. A szó hallatán vannak, akik csak legyintenek, míg másoknak erre emlékezni a legalapvetőbb nemzeti kötelesség. De hogyan beszélünk mi Trianonról, mit is jelenthet nekünk?

Az igazságtalanságot, a minket eláruló Nyugatot, a keletkező sérelmeket, múlt és jelen kapcsolatát. Nagyon sok itt a kérdés, de kevés a valós és hiteles válasz, mert erről nem nagyon mernek beszélni. Mert nagyon kényes a téma mind a nyugat mind pedig a magyar földet bitorlók között. Erre pedig jó példa az a karikatúra,³ amit a magyar kormány tett közzé, és amire a Szlovénia azonnal nem tetszéssel reagált. Ebből is látszik, nem is értik ezek az államok, mit is tett Trianon. Ezt a fájdalmat, mint sok minden mást is, a vallásos felekezetek tudták a legszembetűnőbben megfogalmazni. Szerintük Magyarország a népek Krisztusa, aki hamis bírák kezére jutott, megalázzák, keresztre feszítik, de hamarosan dicsőségesen

¹<https://m.militaria.hu/hadtorteneti-intezet-es-muzeum/adatbazisok>Hozzáférés: 2020.09.13.

²Rácz István (szerk.): Hajdúnánás Története Hajdúnánás 1973.

³<https://hu.euronews.com/2019/06/07/eliteli-a-magyar-kormany-által-kozvetett-trianon-terkepet-szlovenia>
Hozzáférés: 2020.09.10.

feltámad⁴.Valamint az egyház volt az aki ebben a szorongatott helyzetben is vigaszt nyújtott a fronton szolgáló katonáknak és a hátszágban maradtaknak. Ezt igazolják az ekkor megjelent tematikus imakönyvek és füzetek. Mivel majd minden családban volt apa fiú harcoló férj akit feleség család haza várt. Ebben a vész teljes világban maga az ima volt az összekötő kapocs közös nyelv ami által az aggodalmak akár az imádság ideje alatt is de kódé váltak. Sajnos viszont a propaganda az egyházat sem kímélte. Olyan képeslapok és albumok s megjelentek melyek krisztust ábrázolták és a szíven és a tudaton át a lélekre is hatottak. Lásd mellékletek: A Nagy Háború hatása beliv 2018.

Trianonnal kapcsolatban

Trianonnal kapcsolatban nagyon sok írás és jegyzet, tények és adatok is megjelentek. Ezek nagyon sok vitát váltott már ki akkor is és ma is. Némelyik állítás erőteljesen szembement azokkal is, amik eddig Trianonnal kapcsolatban megjelentek és általánosan elfogadottak voltak. Mert mit is tudunk mi Trianonról? Azt, amit tanítottak, amit olvastunk, hallottunk, ami az emlékezés útján fen maradt, szinte kanonizálódott és közösségi emlékként él, annak is igen forró részét képezi. Az emlékezésnek ezt a formáját Jan Assman írja le A kulturális emlékezet változatai: forró és hideg emlékezés című munkájában.⁵Jellemzően emlékezetünk két-három emberöltő után kihűl és hideg emlékezetté, történelemmé válik. A trianoni békeszerződés erre nem képes. Ennek elsődleges oka az, hogy a határon túl máig vannak olyan magyar közösségek, akik ennek a békeszerződésnek a következményeként rekedtek a mai határon kívül. Ezek a közösségek pedig afféle emlékezeti helyként működnek. Elég csak a hazai tehetségkutató műsorokra visszaemlékezni: majd' mindegyikben találkozhattunk határon túli magyar résztvevővel is. Vagy kiemelhetjük a politikát,magyar országgyűlési választásokon a határon túli magyarok is részt vehetnek. Vagy pedig említhetjük testvérvárosok ünnepségeit is,ebben Hajdúnánás az élen jár (a település testvérvárosai: Lengyelország –Ustron, Románia –Érmihályfalva , Szlovákia -Piestany, **magyar nevén** Pöstyén). Ezáltal nyílik meg a egy kapu a különböző kultúrák között. Ilyen rendezvény többek között a hajdúnánási böllérfesztivál, a főzőverseny vagy kihajtási ünnep és az arató ünnepség is. Ezeken a rendezvényeken különböző korosztályok vannak jelen,Egy olyan közösség mondhatja magáénak ezeket az eseményeket, amely joggal büszke a múltjára és jelenére. Ezek az események és rendezvények már nem csak a város határán túl népszerűek. Bár az

⁴<https://www.youtube.com/watch?v=nFgzIxAEA8c>. Hozzáférés: 2020.09.10.

⁵ A forró emlékezés általában megalapozó mítoszokat mond el, amellyel egyben a múlt a jelen és jövő feletti ellenőrzést is gyakorol. Az ilyen emlékezés megalapozhatja a jelent, egy folyamat végpontját és kezdőpontját összekötve ezzel, vagy pedig a jelennek kontrasztot is tarthat.

országot területileg szét tudták szakítani, de szellemiségünket és kultúránkat nem, az szilárdan egységes maradt. Ezért elmondható, hogy Trianon nagyon mélyen belénk égett és mai napig téma, mind a hétköznapiakban, mind pedig a politikai életben is.

Ami viszont nem változott: az első világháborút lezáró békeszerződés vagy más néven diktátum. Ennek két megközelítése is létezik. Egyrészt a háborúkat lezáró okiratot a győztes felek békeszerződésnek nevezik, amelyben foglalt jogait érvényesíthetik a vesztesek felett. Ennek megfelelően a vesztesek pedig inkább egy diktátumnak gondolják, hiszen nem egyenjogú, hanem egyoldalú szerződésről van szó. Én személy szerint is az utóbbit mondanám. Geri Tibor viszont a trianoni szerződést egy nemzetközi jogi szerződésként írja le.⁶ Napjainkban már nem szokásjog van érvényben, hanem írott jog és a trianoni szerződés is egy ilyen írott jogi dokumentum. Grespik László aki Budapest köz. ig. hiv. vezetője volt békeszerződésnek másképp törvénynek írja le a diktátumot. Ő volt az a személy is aki keresetet szeretett volna be nyújtani az ENSZ nemzetközi bíróságához Trianon felülvizsgálata címen 2016-ban⁷. Tehát ez az a béke diktátum, ami 1920. június 4 én pénteken az ezeréves nagy Magyarországot feldarabolta. Ezáltal az ország területének 2/3 át elveszítette, lakosainak pedig a felét. Ahogy azt fentebb is említettem, bár területileg sikerült a magyarságot szétszakítani, de kultúrájában - és különösen nyelvét tekintve - nem. Ez kényes téma az elcsatolt területek vezető politikusainak mind a mai napig, ezt ezen országok oktatás politikája különösen tükrözi azzal, ahogyan próbálják a magyar nyelvű oktatást háttérbe szorítani. Ilyen volt például az ukrán oktatási törvény is⁸.

De hól található meg ma ez a békeszerződés diktátum? Ami egy idegennek, egy turistának csak csupán látványosság, de nekünk, magyaroknak a sorsunkról egy döntés. Maga a kérdés is számos kérdést vet fel. Ugyanis ez a szerződés, ami a magyar népet sújtja és érinti Franciaországban található a Francia diplomáciai archívumban őrzik, úgy mond hét lakat alatt. Ma magyar országon ennek magyarra fordított másolatával találkozhatunk csak. Azért írom ezt, mert ez a törvény hivatalosan csak angolul franciául és olaszul készült és nem magyar nyelven. Miért?? Végző soron egy

⁶www.youtube.com/watch?v=f5fJExDbgaU&list=WL&index=7&t=95sHozzáférés: 2020.08.27.

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=Cw9nts1qKNc&t=550s>.2020.09.25

⁸2017. szeptember 5-én Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa (Parlament) a második és végleges olvasatban elfogadta az oktatásról szóló 3490-d. sz. törvényt. A törvény 7. cikke jelentős mértékben sérti a nemzeti kisebbségek alapvető jogát, többek között a 150 ezres kárpátaljai magyar kisebbségét, hogy anyanyelvükön részesüljenek oktatásban.<https://kijev.mfa.gov.hu/news/tiltakozas-az-uj-ukran-oktatasi-toerven-y-ellen> Hozzáférés: 2020. 09. 20.

Az út, ami Trianonig vezetett

Az első nagy világháborút a kortársak még nem is nevezték első világháborúnak, csak egyszerűen a „nagy háború” névvel illették. Azt gondolták, ez lehet a háború, amely véget vet minden más háborúnak. Az első világháború elnevezést csak a második kirobbantása után kezdték használni. Ez tehát az a háború, ami 1914 és 1918 között zajlott Európában.

Ez az a háború melyre egyes országok politikai erői vágytak és eseményeit mozgatták, amelyet sokan vártak és akartak. Mert az emberek is hittek a változásban. Miért hitték ezt? Mivel a háború minden résztvevője úgy gondolta, hogy rövid lesz, és hogy nem veszíthetnek. „Karácsonyra itthon leszünk!”⁹ – a szlogent szinte mindenki elhitte, biztos volt benne. Ám még legborzalmasabb rémálmukban sem tudták volna elképzelni, hogy ez végül mivé is fajul. Ahogy a háború egyre kiszélesedett, a szerb front mellett megnyílt a keleti front, majd az olasz és a román front is. A lakosság körében elillant a maradéklelkesezés is, mivel a katonák nem értek haza lombhullásra. Ahogy Réfi Oszkó Dániel írja, a nagy háború poklaiként emlegetett helyszínek, mint Ypres, Verdun, Somme, és a többi csatater mérége közel húszmillió halálos áldozat és az egyéb járulékos veszteségek. Ehhez még nyugodtan hozzáadhatjuk a részben a háború következményeként kitörő, a legyengült katonák és civilek körében villámgyorsan terjedő (a frontviszonyok, fertőzések, vegyi fegyverek hatására is mutálódott) náthalázat, amelyet ma spanyolnátha néven ismerünk, és amely további ötven–százmillió ember életét oltotta ki. Összehasonlításképp: csak 1916. július 1-jén, a somme-i ütközet első napján a britek már annyi halott katonával számoltak, amennyivel az USA összesen a vietnámi háború teljes 20 éve alatt. Az első modern tömegháború lelketlen, kegyetlen húsdaráló volt, amelyből még azok is életre szóló lelki és szellemi sérülésekkel, fizikailag és mentálisan is meggyomorodva kerültek ki, akik szerencsésen átvészelték a frontszolgálatot és abban a kitüntetett helyzetben voltak, hogy hazatérhettek.¹⁰

A háború kitörése előtti utolsó boldog békeidős napokat, 1914 nyarát gondtalanul éltek az emberek, mivel a legutóbbi Európát is érintő konfliktus óta fél évszázad telt el. Ebben az időben Európa-szerte a stabil államok, a gazdagság és a folyamatos esztétikai megújulás volt jellemző, így Bécsben és Budapesten, valamint a Monarchia egyéb jelentős városaiban is a jelentős volt a fejlődés, színházak, iskolák és múzeumok épültek. De ennek voltak árnyoldalai is: a korszak munkásosztályának bére nagyon alacsony volt, ellenben munkaidejük hosszúra

⁹ Karácsonyra itthon leszünk, https://hatorszag-memento.blog.hu/2017/03/02/karacsonyra_itthon_leszunk
Hozzáférés: 2020.08.28.

¹⁰ Réfi Oszkó Dániel: Csendes éj a lövészárokban – fegyverszünet karácsonyra. <http://ujkor.hu/content/csendes-ej-loveszarokban-fegyverszuket-karacsonyra> . Hozzáférés: 2020. 09. 22.

nyúlt, s a nők helyzete sem volt könnyebb. Ennek hatására egyre több munkásmozgalom szerveződött. A nagyhatalmak fegyverkeztek és egyre több a katonai díszszemle.

Az első világháború egy merénnyel kezdődött és a gyanú szerint a jugoszláv király és a francia külügyminiszter megölése okán magyar részről egy másikkal is végződött, illetve itthon a háború vége fele lett gyilkosság áldozata Tisza István miniszterelnök, akit a háborúba való belépésért tettek felelőssé. Az első lövés Szarajevóban dördült el. Az osztrák trónörökös és feleségét meggyilkolta egy boszniai fiatalember, Gavrilo Princip, hogy bosszút álljon hazája bekebelezéséért. A fiatalember nacionalista szerb diák volt. Nálunk és a világ más részein ezt a fiatalembert terroristaként tartják számon, de hazájában, Szerbiában nemzeti hősnak számít. A merénnyel indokolt szolgáltató arra, hogy Ferenc József kirobbantsa a nagy háborút, ami óriási emberáldozatokkal járt, és amit Magyarország elveszített. Ezzel a Monarchia és magyar ország sorsa is megpecsételődött. 1918 október 31-én, az őszirózsás forradalom utolsó napján pedig lelőtték Tisza István miniszterelnököt.¹¹

Magyar hadsereg jelentősége és áttekintése

Az első világháború minden országnak nagy véráldozatokkal járt, Ebben a háborúban Magyarország, mint agrár ország, nagy létszámmal volt jelen és magyar részről is elmondható a hatalmas ember veszteség. Ahogy azt Magyarország hadtörténetében a szerzők megjegyzik, a mai Magyarország területén élt lakosság katonai veszteségének megállapítására nincs lehetőség, mivel minden adat a történelmi Magyarország területére vonatkozik.¹² Hiába volt Magyarország egy soknemzetiségű birodalom része és küldött számtalan katonát a harcba, alig volt beleszólása a dolgok menetébe.

Magyarország, vagyis az akkori nevén, a Magyar Királyság az első világháború idején önállóhadüggyel nem rendelkezett, a hadvezetésben is alig kapott szerepet. Az irányító katonai posztokat Habsburg főhercegek és egyéb osztrák tábornokok töltötték be. Ezen vezető réteg kiemelt figyelmet fordított arra, hogy a hadsereg-csoportok kimondott magyar alakulatokból ne álljanak. Valamint a magyarok adta tisztis létszám se legyen túlsúlyban, bár ezen alakulatoknál többségben így is a magyarok voltak. Itt jegyezném meg még azt is, hogy magyar katonák épp ahhoz a hadseregcsoportokhoz lettek beosztva, a gyalogsághoz, ami a legnagyobb véráldozatokat hozta a harcmezőn. Ehhez pedig az is hozzájárult - és ami ez a legaggasztóbb volt -, hogy ezek a magas rangú katonai vezetők gondolkodás nélkül küldték a magyar katonákat a háború vágóhídjára, ha a Habsburg monarchia érdeke ezt kívánta. Mi volt

¹¹ Pölöskei Ferenc: A rejtélyes Tisza-gyilkosság, Helikon Kiadó, 1988.

¹² Liptai Ervin-Borus József-Tóth Sándor (szerk.): Magyarország hadtörténete II. Budapest, 1985. 129.

az, ami mégis összetartotta ezt hadsereget?Az akkori törvényhozók úgy gondolták, 1915-ben egy közös címer lehet az, ami összeköti az osztrák és magyar részeket és egységesként szimbolizálja a birodalmat. Sajnos ez nem volt elegendő és a birodalom lassan szakadozni kezdett, függetlenül attól, hogy voltak háborús sikereink is. Ilyen volt többek között a szerb front felszámolása, a román erők kiszorítása Erdélyből és megadásra kényszerítése, valamint a keleti és olasz fronton is értünk el sikereket. De ennek a sikernek hatalmas ára volt. Az olasz fronton, ahol állóháború folyt, a 20.honvéd hadosztály kétharmada odaveszett. Erre emlékeztet a Szent Mihály hegyen lévő emlék felirata is: „Ezen a helyen vitézen küzdő magyarok és olaszok a halálban lettek testvérré.”¹³

A Monarchia hadi fejlettsége

Bár az első világháború kezdetekor az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje Európa legnagyobbjai közé tartozott, technikai felszereltségében alulmaradt más országokéval szemben. Ezért is elmondható, hogy a Monarchia hadserege már a kezdetekkor nem felelt meg az új háború követelményrendszerének. Ennek ékes bizonyítéka a háború elején történt kudarcok sora, melyet a sebesültek és halottak száma jelzett. Tüzérség nélkül mit sem ér egy hadsereg, ezt nem csak a honvédség, de a közvélemény is pontosan tudta, a magyar honvédség pedig 1912 előtt még nem rendelkezett tüzérséggel. A hadsereg szórólöveg osztagokkal volt felszerelve. Ezek a szórólöveg osztagok viszont megalakulásuk után három évvel feloszlásra kerültek, mivel költségesek voltak és a nagy létszám és nagy felszereltséget igényelt, valamint az ellenséges tüzérség a konvojt észlelve akár már 2000m-ről kilőhette őket.¹⁴ Ezért a magyar királyi tüzérség a háború előtt két évvel, 1912-ben alakult meg. Két évvel később is a közös hadsereg gyalogos hadosztályai csak öt tábori ágyúval és két tarack üteggel rendelkeztek. Ennek a tüzérségnek két fontos feladata lett volna a gyalogság támogatása és az ellenséges ütegek leküzdése, de egyik feladatát sem tudta ellátni. A Monarchia hadereje e tekintetben lényegesen alulmaradt más európai hadseregektől. Ennek legfőbb oka a pénzhiány volt. Az említett elmaradást a lövegszámok is érzékeltetik: Németország 9400, Oroszország 6800 löveggel rendelkezett, míg a Monarchiának csak 2800 lövege volt és ezek nagy része korszerűnek sem volt nevezhető. Ez a korszerűtlenség jellemezte az ismétlődő fegyvereket, puskákat is melyek nagy része még ekkor is egylövetű volt. A tüzérség másik nagy gyengesége volt a lövegek nem megfelelő elhelyezése a harctéren.

¹³https://www.youtube.com/watch?v=ZRy_ffcE34. Hozzáférés: 2020.09.04.

¹⁴ Németh István: Az első világháború „elfeledett” keleti frontja. https://uni-eszterhazy.hu/public/uploads/nemeth-istvan-az-első-vilaghaboru-elfeledett-keleti-frontja_56a7286481209.pdf
Hozzáférés: 2020. 09. 21.

Előfordult a harcok során, hogy a lövegeket az első vonalba vezényelték, így nagy részük az ellenség kezére kerülhetett.

Az Osztrák-Magyar Monarchia közös hadiflottája

Ha az utca emberét megállítva megkérdeznénk, meg tudnának-e nevezni egy híres, közismert hajót, többen valószínűleg a Titanicot, Columbus Santa Mariáját vagy Nelson HMS Victoryját válaszolnák. Pedig nekünk, magyaroknak is volt egy hadihajónk az első világháború elején, amelyről, bár lehet, hogy sokan tudnak, de népszerűségét nem a neve és harci cselekménye miatt vívta ki, hanem azzal, hogy elsüllyedését a korban még ritkaságnak számító mozgófilmen is megörökítették.¹⁵ Ebben az időben egyébként az osztrák magyar monarchia haditengerészete világviszonylatban a hetedik legnagyobb flotta volt. Érdekessége ennek a flottának, hogy ezekbe a hajókba építettek a világon először a lövegtornyokba 3-as lövegeket.¹⁶

Az egyenruha

Majd minden harci eseménykor, ami a történelem során zajlott, a szemben álló felek törekedtek arra, hogy megkülönböztessék magukat az ellenféltől. Erre a célra pedig az egyik legalkalmasabb a viselet, későbbi nevén egyenruha használata volt. Nincs ez másképp ma sem, a katonák ma is egyenruhát viselnek, a hogya világháború idején. Ez alapján tudják azonosítani magukat a csapatok, huszárok (akiknek az öltözete ekkora szintén jelentősen megváltozott),¹⁷ lovasdandár¹⁸ vagy gyalogosok. Az egységes egyenruha erősítette a belső összetartást és a csapatszellemet is. Ebben az új háborúban az egyenruha jó megválasztása előnyökhöz vagy hátrányokhoz is vezethetett. A Monarchia hadseregéről sajnos ez utóbbi mondható el. A nem jól megválasztott egyenruha színe is hozzájárult a nagyobb emberveszteségekhez. Erre a háború első heteiben indított lovasroham hívta fel a figyelmet, melyet a zalaegerszegi 6. honvéd huszárezred hajtott végre és zárult nagy ember

¹⁵ Sinking of the Austrian Battleship SMS Szent István 1918 WWI film. https://www.youtube.com/watch?v=5pSiCjfhUUw&fbclid=IwAR3c8Dh9U6WjZh9VPpc-0N3WKPpa79F1vrdBbGe-3tI311uI_JpS8TNat5uU Hozzáférés: 2020. 09. 20.

¹⁶ Sárhidai Gyula – Demeterné Szivák Petra: A Szent István dreadnought pályafutása 1912–1918. In: Haditechnika. LII. évf. 2018/3. 48.

¹⁷ <http://thuryvar.hu/kiallitasaink/egyenruha-torteneti-kiallitas> Hozzáférés 2020. 09. 20.

¹⁸ A 24. lovasdandár ezen a napon (a mai Lengyelország területén található) Stojanowtól nyugatra orosz erőkkel találkozott. A felderítők jelentései után a huszárok az orosz tűzérség és géppuskák elleni rohamra fejlődtek fel, kb. 1800 lépés távolságról nyílt terepen. Hiába lötték őket ágyúval, géppuskákkal, hiába vette őket oldalról is tűz alá az orosz gyalogság, a rohamot nem tudták feltartóztatni. Az egyik huszárszázad egy tucat katonája elfoglalta a géppuskákat, egy másik szakasz pedig legázolta a gyalogságot. A megvert oroszok, a 7. lovashadosztály maradék ereje inkább visszavonult. <https://qubit.hu/2018/11/11/huszarok-az-első-világháborúban-sajnálhatja-ha-nem-vette-eszre-hogy-a-magyarok-a-legjobbak> Hozzáférés 2020. 09. 08.

vesztességgel.¹⁹ Más nemzetektől eltérően a Monarchia hadvezetése nem hajtott végre változásokat a lovas fegyvernemen, hogy azt a kor követelményeihez igazítsa. A régi szabály rendszert használták, ami leírta, hogy a lovasság értéke attól függ, hogyan rohamoz, és a lovasság csak egy fajta harcmódot ismer, az pedig a támadás.²⁰

A szárazföldi haderő, majd később az összes hadseregcsoporthoz a csukaszürke színű öltözetet viselte. Ám ez sem volt jól megválasztott szín, amit a harctéri tapasztalatok bizonyítottak is. Ugyanis a harci cselekményeknél fontos volt az álcázás és rejtőzködés, amit ez az egyenruha nem biztosított. Feltűnő volt, így ok esetben hátrányként jelentkezett a harcmezőn. Különösen szembeötlő volt ez, amikor a földszínű uniformisba bujtatott szerb és orosz csapatokkal kerültek szembe az osztrák–magyar erők. Mivel arra idő nem volt, hogy az egyenruha területén újításokat eszközöljenek, egyszerűen átvették a német szövetségestől a már bevált táborig szürke színt, amely a háború végéig használatban maradt. De az elhúzódó háború, a gazdasági nehézségek és a nyersanyag hiány mindent felülírt. Lassan minden leegyszerűsödött, eltűntek a rézcsatok, a gombok fából, a sapkák szemernyői pedig már kartonból készültek. Végül már a halottak ruháit is újból kiadták javítás és fertőtlenítés után.²¹ Tehát összességében elmondható, hogy ez a háború mindent felülírt, már nem olyan volt, mint a múlt más harci cselekményei. Az új fegyverek és fegyvernemek teljesen átformáltak a hadászatot. Míg hajdan a háborúban az ellenséges csapatok legyőzése révén a háború elérte célját, addig ebben az új háborúban a cél a szemben álló fél totális megsemmisítése volt. Ez a háború már nem elégedett meg csak az ellenséges csapatok elpusztításával. Ez a háború már a hadszíntéren túlra is kiterjedt. A hátszország gazdasági, ipari és politikai megtörése is célja volt. Ezért vált fontossá a szemben álló felek számára a hátszország megerősítése és tartalékok képzése. Gazdaságilag és politikailag is meg kellett erősödniük ebben az elhúzódó háborúban.

Hajdúnánásiak az első világháborúban

Ebben a fejezetben rátérek a tanulmány legfontosabb részére, a háború és Trianon hajdúnánási vonatkozásaira. Elsőként röviden ismertetném a város korábbi történetét, különös tekintettel

¹⁹Rác Árpád (szerk.): Nagy képes millenniumi hadtörténet. 1000 év a hadak útján. Budapest, 2000. 335.

²⁰Kranzieritz Károly: A gorodoki lovasroham és előzményei. Az 5. honvéd lovashadosztály működése a világháború első napjaiban orosz területen, https://www.academia.edu/32136089/A_gorodoki_lovasroham_%C3%A9s_el%C5%91zm%C3%A9nyei_Az_5_honv%C3%A9d_lovashadoszt%C3%A1ly_m%C5%B1k%C3%B6d%C3%A9se_a_vil%C3%A1gh%C3%A1bor%C3%BA_els%C5%91_napjaiban_orosz_ter%C3%BCleten. Hozzáférés: 2020.09.10.

²¹Bálint Ferenc: Az osztrák–magyar katonák felszerelése és az egyenruha változásai az I. világháborúban. https://nagyhaboru.blog.hu/2015/01/23/az_osztrak_magyar_hadsereg_felszerese_es_az_egyenruha_valtozasai_az_i_vilaghaboruban Hozzáférés 2020. 09. 20.

az ipari és mezőgazdasági vonatkozásokra. Hajdúnánás a modern időkben sosem volt jelentéktelen település, a Bocskai- féle betelepítés óta város. Miután 1605-ben még pusztaként említik a török megszállás nyomán, Bocskai István 1606-ban városi rangra emelte és 1800-2000 fő hajdút telepített le, de a 17. és 18. században még többször lerombolták. A beköltözés a betelepítéstől függetlenül is jelentős volt a kora újkorban, mivel hajdúvárosok, így Nánás is, a 17. században komoly vonzerővel bírtak a kiváltságok miatt, a lakosok életkörülményei az ország más részein élő hasonló státuszú népességhez viszonyítva kifejezetten jók voltak. Ahogy Kutasi Imre írja, Orosz István 1973-as munkája alapján: „élveztek legeltetési, nádalási, faizási és nádasok közt kaszálási jogot. Nem kötelezték őket a tized és kilenced fizetésére, valamint személyes katonatartásra és katonaállításra sem. Ha birtokoltak földterületet, akkor abból aránylagos adót fizettek, ha nem, akkor joguk volt birtokostól bérelni vagy „felében” dolgozni.”²² Az őslakosság megmaradt és visszatérő képviselői és a bevándorlók között ellentétek feszültek és a város árkein belül a népsűrűség is túlnőhetett, ezt a kertségekre történő kiköltözések és a 19. századi birtokrendezések oldották meg.²³ A lakosság belső migrációja és a városi bel- és külterületi telkek felosztása azonban valamilyen mértékben még a 20. században is zajlott, a szőlőkben a korabeli térképes adatok szerint csak az első világháború előtti években jelentek meg a lakóházak.²⁴

Terjedelmes mezőgazdasági művelésre alkalmas terület veszi körül, így gazdaságában a mezőgazdaság húzóágazatnak volt mondható már hosszú idő óta. Az 1970-es évekig ennek megfelelően agrárvárosnak mondható, majd elkezdődött az ipari betelepítés, így ma agrár-iparinak nevezhetjük. A 20. század eseményeit, így a szövetkezetesítést megelőzően nagy- és középirtokokból, gazdaságokból állt a város mezőgazdaságának szerkezete. A 17-18. századi adatok szerint ekkoriban a külterjes állattenyésztés volt a legfőbb tevékenység, majd megnövekedett a földművelés jelentősége is, és a 19. századi tagosítások után már ez volt jellemzőbb. Röviddel az első világháború előtt, 1910-ben, a településen élők közül több, mint hatezren voltak földbirtokosok vagy azok családtagjai, noha ekkor még jellemző volt, hogy a földek egy jelentős része a leggazdagabb birtokosok kezében összpontosult, bár már nem olyan nagymértékben, mint a 19-20. század fordulóján. Ennek többek között az is oka volt, hogy bár a családok többsége a földtulajdont megtartotta, a tulajdonosok foglalkozását

²² Kutasi Imre: Hajdúnánás periférikus területeinek kialakulása, különös tekintettel az Újházhelyre. In: Új Nézőpont VI. évfolyam 4. 64.

Orosz István: A gazdálkodás rendszere és a társadalom szerkezete. In: Hajdúnánás története. Szerk.: Rác István. Hajdúnánás, 1973.

²³ Kutasi Imre: Hajdúnánás periférikus területeinek kialakulása, különös tekintettel az Újházhelyre, 65.

²⁴ Kutasi Imre: Hajdúnánás periférikus területeinek kialakulása, különös tekintettel az Újházhelyre, 70.

tekintve már inkább a szellemi kihívást és esetleg felsőfokú végzettséget igénylő szakmák billen el a mérleg nyelve a 19. század végi adatok alapján.²⁵

A 20. században Hajdúnánáson megjelenő ipar is eleinte elsősorban a mezőgazdasággal kapcsolatos ipari tevékenységekre koncentrált. Ezek voltak a mezőgazdasági gépek, konzerv és szárasztészta gyártása, a malomipar, és a szalmakalapok kereskedelmi mennyiségű készítése. Ez utóbbiak Európa-szerte kerültek eladásra és a házi szalmafonat készítéssel és gyári összevarrással együtt több, mint 3000 főnek adott munkát az ágazat. Az országhatárok megváltozásával azonban piaca jelentős részét elveszítette, így eljelentéktelenedett, bár a szalmafonás számít ma is a legfontosabb háziipari terméknek a térségben.²⁶

A két világháború közben és közötti időszakban Hajdúnánás ipara és mezőgazdasága, ahogy az országban lényegében mindenhol, stagnált. A lakosság is lassabban nőtt, de a mezőgazdasággal és iparral foglalkozók aránya nagyjából változatlan maradt.²⁷ A két világháború során Hajdúnánás szerencsére nem szenvedett komolyabb károkat, de az állatállomány és a mezőgazdasági eszközök, felszerelés pusztulása számottevő volt.

A várostörténet mellett a következőkben néhány Hajdúnánáson született és Hajdúnánásról bevonult férfit említenék meg.²⁸

Gergely János, Cipézmester és kereskedő.1871.Hajdúnánás.

Bevonult1916 Jan. 16-án a 3. honvéd gyalog ezredhez Debrecenbe. Minthogy frontszolgálatra nem volt alkalmas, fegyver nélküli segédszolgálatra osztották be, amelyet az 1. honvéd gy. e. kötelékében teljesített. Leszerelt az összeomláskor.²⁹

„Vitéz dr.Daróczy Gábor, Városi tiszti ügyész,Hajdúnánás,1914.szeptember 7-én vonult be a debreceni 3.h.gy.e.-hez.1915 augusztusában került az 1-es honvédekhez, akiknél 1917. március hó 10-éig szolgált, azután visszarendelték a 3-asokhoz.

1915-től 1916-ig a M. S. Michelén részt vett azösszes harcban, azután a kiképző csoporthoz osztották be, majd az orosz frontra került.1915-ben megsebesült a második isonzói csatában, de egy hét múlva újra az első vonalban küzdött.³⁰

²⁵ Kovách Imre: A földből élők és földhasználati módok Hajdúnánáson. Esettanulmány (első változat). 2016. 3. http://real.mtak.hu/73370/1/a_foldbol_elok_es_foldhasznalati_modok_hajdunanason.pdf Hozzáférés 2020. 09. 24.

²⁶ Kovách Imre: A földből élők és földhasználati módok Hajdúnánáson, 3-4.

²⁷ Kovách Imre: A földből élők és földhasználati módok Hajdúnánáson, 4.

²⁸ A nevek és rangok szolgálati helyek a magyarezredek.hu oldalon teljes terjedelemben megtalálhatók.

²⁹<http://magyarezredek.hu/online-viewer-webapp/onlineviewer/62562#page/556/mode/1up/search/hajd%C3%BAn%C3%A1n%C3%A1s> Hozzáférés 2020. 08. 31.

Daróczy Antal gazdálkodó.1877-ben Hajdúnánáson született, ott lakott, majd onnan bevonult a 3.honvéd gy.-ezredhez Debrecenbe a mozgósításkor. A háború első napjától a szerb harctéren küzdött.1916.jún. 28-án maláriában megbetegedett.

Daróczy M,Lajos, városi tisztviselő, szakaszvezető.1893-ban születettHajdúnánáson, ott is lakottNagy Sándor u. 9. szám alatt. Bevonult a 3.honvéd gy. ezredhez Debrecenben.1914. dec. 8-tól 1917júliusáig a déli harctéren mint távírász teljesített szolgálatot.³¹.

Gábor Mihály, pékmester.

Lakik: Hajdúnánás, Garay u. 23. szám alatt, bevonult az 5 sz. gy. ezredhez Szegeden.Az orosz harctéren 1915 márciusától 1916 júliusáig teljesített frontszolgálatot.³²

Mindeközben, mialatt a világ meghallgatta a hadüzeneteket és elkezdte megtapasztalni az első harci eseményeket, Hajdúnánáson 1914 júliusában önkormányzati választásra készülődtek, 13 poszt új betöltőjét keresték a népes városban. A megváltozott törvények miatt ennek megoldása igen nehézkes volt, s ráadásul a városvezető is lemondott, helyesen megérezve azt a sajátos helyzetet és felelősséget, amit egy háború kitörése a települések vezetőségére rótt. A polgármesteri székbe végül az eredetileg budapesti Berencsy János ült, egy fiatal ügyvéd, aki Függetlenségi és 48-as Párt mérsékelt szárnyához tartozott, s a Tisza-kormányt támogatta Károlyi Mihállyal szemben. Berencsy végül a teljes háborús időszak alatt a település élén állt és nagy sikereket ért el szervezői tehetségével, mert, bár a választás idején is csak eltávozni tudott a hadseregből, 1915-ben leszerelték. 1916-ban a két éve húzódó tisztújítást is meg lehetett tartani, bár a lakosság ekkor már inkább a háborúval foglalkozott és a szavazati joggal rendelkező férfiak katonai szolgálatuk okán nem is tartózkodtak otthon Nánáson. A megalakult testület közvetlenül nem foglalkozott a háborúval, hetilapja hasábjain publikált lelkesítő sorokat, nem titkolt propagandisztikus céllal. A háború az igazgatási-közszolgálati feladatellátásban Hajdúnánáson jelentősebb fennakadást eleinte nem okozott, noha a város néhány alkalmazottját behívták. A háború ideje alatt az önkormányzat feladatköre kibővült, méghozzá igen gyorsan, 1916-ra már a mezőgazdasági termelés és az áruellátás

³⁰Faragó László-Mándoki Sándor: Magyar frontharcos mozgalom, Budapest, 1938. O.sz.n.

³¹ Ua.

³² Ua.

folytonosságát is a városnak kellett biztosítania, miközben a rekvirálások és az élelmiszerárak növekedése miatt már 1915-től megjelent bizonyos fokú áruhiány.³³

1916-ban történt az az eseménysorozat, ami Hajdúnánás háborús részvételét széles körben a mai napig ismertebbé teszi: a székely menekültek elszállásolása. Az év augusztusában több ezer csíki és udvarhelyi székely család indult meg az ország beljebbi vidékeire a 400 ezer fős román hadsereg elől menekülve. Hajdúnánás, amelynek lakossága akkoriban hozzávetőlegesen 17 ezer fő volt, közülük 3200 családnak nyújtott biztonságos otthont hosszú hónapokra, míg másokat többségében Szolnokon és egyéb hajdúsági településeken helyeztek biztonságba. A Nánáson meg szálló székelyek között volt többek között Jakab Antal, későbbi püspök, Domokos Pál és Berze Nagy János néprajzkutató is. A székelyek gyalog, kevés holmival vagy mindenüket hátrahagyva érkeztek szeptember első napjaiban a hajdúsági településekre. A fent említett helyi hetilap és a városi tanács folyamatosan beszámoltak a székelyek érkezéséről, az iskola működése fenntartásának érdekében a hagyománnyal szembenelve magánházaknál elhelyezéséről és adakozásra lelkesítették a lakosságot. A helyiek a székelyek oktatására külön csoportot szerveztek, a későbbiekben is még járt néhány székely gyermek a helyi gimnáziumba is, aztán 1917-ben megindult a visszatelepülés. Ez a folyamat 1918-ra lezárult, de Hajdúnánás és az érintett székely települések a mai napig szoros jó viszonyt ápolnak, az esetről évenkénti találkozókkal és egyéb közös programokkal megemlékeznek.³⁴

Hajdúnánás ipara és gazdasága a tárgyalt korszakban

A nagyipari fejlődés egyik jellegzetességét a nagy háború előtt a gombamód szaporodó részvénytársaságok adták. A mezőgazdaság fejlődésével az ipar is jelentős változásokon ment át. Mivel a mezőgazdaságnak jelentősen megnövekedett a gépigénye és ezt az akkori üzemek, mint a (Emag RT-Nicolson RT)már nem tudták kielégíteni,további gépipari részvénytársaságok alakultak. Alapításuk sorrendjében: „Fehér Miklós Gépgyár Rt., 1901; Mayer Gépgyár Vas- és Fémöntöde (sic!) Rt (később Magyar Motor- és Gépgyár Rt), 1902; Kaposvári Vasöntöde és Gépgyár Rt.; Hoffer és Schrantz Magyar Gépgyár Művek Rt.;

³³ Püski Levente: Hajdúnánás az első világháborúban. In: Barta Róbert-Csizsár Imre (szerk.): Vidék és város. Az első világháború és a magyar vidék. Hajdúnánás, 2015. 99-104.

³⁴ Buczkó József: „Szállást adtunk hűséges magyar véreinknek.” Székely menekültek Hajdúnánáson 1916–1918. In: Barta Róbert-Csizsár Imre (szerk.): Történelmi katalizmak: Népmozgások, forradalmak, rendszerváltások és a magyar vidék, Hajdúnánás, 2017. 25-48.

Debreceni Mezőgazdasági Gépgyár Rt. Az első Losonczi Mezőgazdasági Gépgyár Rt.; Hofher Schranz-Clayton-Shuttlewort, Magyar Gépgyár Művek Rt.”³⁵.

Megalakulásuk után ezek a részvénytársaságok eltérő ütemben fejlődtek, némelyik pedig sajnos csődöt is jelentett. Oka ennek az volt, hogy nem kellőképpen mérték fel a piacot, valamint nem rendelkeztek elegendő alaptőkével. Ennek hiányában nem tudtak fejlesztéseket eszközölni, ezért a minimális gépesítéssel bírtak, ami a termeléshez nem volt elegendő. Több ilyen gyár sorsát pedig az pecsételte meg végképp, hogy bár veszteségesen üzemeltek, részvényeseiknek mégis magas osztalékot fizettek ki. Ilyen volt a kecskeméti cég is, ami 1911-ben csődbe ment.³⁶

De voltak pozitív mérleggel rendelkezők is: a Debreceni Mezőgazdasági Gépgyár Rt., amelynek munkáslétszáma meghaladta a négyszázat. Viszont helytelen gazdaságpolitikájuk végül jelentős alaptőke csökkenéshez vezetett. Komoly fejlődés mutatkozott viszont egy másik, Az Első Losonczi Mezőgazdasági Gépgyár esetében, ami a vetőgépgyártásra szakosodott és ért el kitűnő eredményeket. Egy idő után dolgozóinak a létszáma meghaladhatta a négyszáz főt is. Magyarországon ebben az időben nem csak a nagyüzemi, hanem a kis- és közepes üzemegységek jelenléte is jellemző volt. Ezek a kis- és közepes üzemek is gyorsan fejlődtek. Ezeknek az üzemeknek egyik fő profiljuk szintén a mezőgazdasági gépgyártás volt. Általánosan elmondható ezekről, hogy egy idő után már nem csak a dolgozói létszámot tudták növelni, hanem a gépi erőforrásaikat is, ami a termelés hatékonyságát és minőségét javította. Ezáltal lassan gyári jelleget kezdtek öltetni. Mindezek alapján elmondható, hogy összességében a háború előtt az országban a mezőgazdasági gépgyártás egy egységes üzemszerkezetté vált, ami a teljes mértékben kielégítette és lefedte a belső piacot. A termelés mértéke meghaladta a fogyasztást, ezért később már a kivitel fokozására is törekedni kellett.

A központi magot a főváros adta mivel az előállított termékek számát tekintve is százalékosan 46% adta.³⁷ A kis üzemek jelentős része vidéken működött, tehát Budapestről a peremvidék felé haladva az üzemek száma folyamatosan ritkult, a peremvidéken pedig nem is működtek ezek a vállalkozások.

A háború kitörése mindent megváltoztatott. A mezőgazdasági termelés visszaesett, ennek következtében a gépgyártás is csökkent. Ennek egyik fő oka a folyamatos behívás volt, mivel

³⁵ Orosz István-Für Lajos-Romány Pál: Magyarország agrártörténete. Agrártörténeti tanulmányok, Budapest, 1996. 260.

³⁶Ua.

³⁷ Orosz István-Für Lajos-Romány Pál: Magyarország agrártörténete. Agrártörténeti tanulmányok, Budapest, 1996. 260.

az a munkaerő csökkenésével járt. A bérek, az alapanyagárak, a szállítás költségei növekedtek. Ezt a helyzetet még tovább rontották a vasúti szállítási nehézségek, ami kihatott a késztermékek és a nyersanyagok, alapanyagok beszállítására is. Vagyis a gépgyártás válaszút elé állt: vagy marad az elkezdett úton és folytatja eddigi profilját, vagy bekapcsolódik a háború sodrába és profilt vált, vagyis a mezőgazdasági gépgyártásról átáll hadiipari termelésre. Jónéhány cég, például a MÁV gépgyára és a HSCS, a nyereség reményében az utóbbit választotta.³⁸ Tehették ezt azért is, mert ekkor még a hadiipari cégek termelése nem volt jelentős. Valamint a termeléshez való alapanyagok, eszközök, a szállítás és nem utolsósorban, a tőkerendelkezésre állt. Ez a változás pedig odavezetett, hogy az 1915-17 közötti időszakban ismét megnőtt a mezőgazdasági gépek iránti kereslet. Mivel a mezőgazdaság fontosabb tevékenységeit gépesíteni kényszerült, mert a háború miatt jelentősen csökkent a munkaerő és az igavonó állatok száma.³⁹

Hajdúnánás ipari és kereskedelmi tevékenységei közül a 19-20. század fordulóján is csak a szalma- és malomipar mutatott fejlődést, majd ez a két ágazat vált húzóerejévé is a városnak és ért el sikereket országosan is. Hajdúnánás iparfejlődését az a törvényjavaslat mozdította, amit Goróvé István földművelés, ipar kereskedelmi miniszter nyújtott be.⁴⁰ Ez megszüntette az elavult ipartestületeket, és megteremtette a lehetőséget a szabad versenynek és ezáltal az iparfejlődésnek. Ennek a változásnak voltak előnyei és hátrányai is, mivel ez a tőkés átrendeződés azt eredményezte, hogy bizony megszűntek bizonyos iparágak, mint például a szűrszabó mesterség.⁴¹ Viszont új szakmák jelentek meg, mint a gépész könyvkötő. Ez azt eredményezte, hogy a 19. sz. végén és a 20. sz. elején Hajdúnánáson 130 féle új iparág jelent meg. Ezek az iparágak⁴².

1. öltözködés és ruházkodás/textil iparágai
2. mezőgazdasági és gépi eszközök előállítása és javítása
3. építő
4. élelmezési
5. luxuscikkek
6. személy és anyagszállítás
7. egyéb ipari.

³⁸Ua.

³⁹ Ua.

⁴⁰ Rácz István: Hajdúnánás története, Hajdúnánás, 1973. 216.

⁴¹ Gyapjúposztóból kabátféle felsőruhát készítő mesterember. Mo.-on a 19. sz. végéig a szűrszabóság a szabómesterség külön ága volt.

<http://vmek.niif.hu/02100/02115/html/5-270.html> Hozzáférés: 2020. 09. 04.

⁴²Rácz István: Hajdúnánás története, 217.

Az iparosok összlétszámát tekintve elmondható, hogy a háború előtti időszakban a számuk 1912-ben 368 fő volt. A háború miatt viszont ez a szám jóval a felére csökkent. 1916-ban ez 176 főt jelent, 1917-ben 165 fő, 1918-ban 142 fő; és csak a háború után látható egy fokozatos emelkedés. Hajdúnánáson a legtöbb üzem a háború előtt működött, köztük volt Sohler István szalmaipari gyára is, melyet 1891-ben kiadott engedélyek által alapított. Dolgozói létszáma az 1912-14. közötti időszakban jelentős volt, gyári munkásainak száma a 115-125 fő körül mozgott, míg a bedolgozók létszáma elérte az 1400 főt. A Nánási szalmakalapfonás hagyományának eredetéről a kutatás ma még keveset tud, de ez az igen jelentős helyi iparág az 1820-as években már biztosan jelen volt a település életében, a helyi források alapján, s talán Böszörményből került át. A szalmakalapfonás a mezőgazdasági termelés egyik mellékágazata, Nánáson is a fonásra alkalmas szalmaszálakat aratás után válogatták ki. Az 1860-as évekre a szalmakalap divatcikké vált, az úri és polgári viseletbe is beépült. Nevezett Sohler István a szalmakalap-készítés gépesítésének legnagyobb helyi úttörője volt, varrógépeket és fémsajtókat hozatott (korábban egyébként vaskereskedő volt). A gépesítés következtében az első világháború kitörésének idejére Sohler gyára százezres nagyságrendben szállított szalmakészítményeket, kalapokon kívül papucsokat, szatyrokat, szőnyegeket is. Sohler gyára mellett kisebb üzemek is létesültek, amelyek a Nánási szalmakalap sikerét igyekeztek meglovagolni, ám ezek nagyságrendileg meg sem közelítették az úttörőnek számító gyárat, mindössze néhány munkást foglalkoztattak, Összességében mégis a városnak eme sajátos iparága hozzávetőlegesen 3200-3500 embernek adott munkát, ha más iparosokat (pl. géplakatos) is beleszámolunk.⁴³

A hajdúnánási szalmaiparnak az első világháború okozta a vesztét, mivel, ahogy más, fentebb említett üzemek is, elveszítette piaca túlnyomó részét, ám csökkenő mennyiségben és kisebb termékválasztékkal a központosított termelés egészen az 1960-as évekig folyt.⁴⁴

Hajdúnánáson a gabonatermelésnek köszönhetően egy másik iparág is kibontakozott. Ez a malomipar volt. Hajdúnánás területén működő gőzmalmok a következők voltak: Csiha Elek Rt., Gőzmalom vagy Társulati Gőzmalom, Csohány Antal Malma, Herczog és Társa.⁴⁵ Ezekre a malmokra jellemző volt a kis dolgozói létszám. Mindegyik közül a Csiha-malom emelkedett ki.

⁴³ Darócziné Bordás Andrea-Buczkó József: Javaslat: „A hajdúnánási szalmakalap, mint tradicionális háziipari tevékenység” Hajdú-Bihar Megyei Értéktárba történő felvételéhez. Hajdúnánás Városi Önkormányzat, Hajdúnánás, 2015.

⁴⁴ Ua.

⁴⁵ Rác István: Hajdúnánás története, 225.

Alapítója Csiha Győző volt, aki 1913-ban iparendélyt kapott édesapja, Csiha Elek malmára. Ezt részvénytársasággá is bővítette, alaptőkéje pedig a háború után 1927-ben a 12-ezer pengőre emelkedett. Magát a malmot a korabeli követelményeknek megfelelően korszerűsítette, így az az ország legmodernebb gőzmalma lett, szárítóberendezésével, laborjával és iparvágányaival. Malomipari termékei közt az árpatergeri dara éppúgy megtalálható volt, mint a rozskenyér és a különböző lisztek. A háború után ennek a malomnak is nagy fordulatot vett a sorsa: a második világháborúig még valamelyest működött, 1948-ban azonban államosították.⁴⁶

Hajdúnánáson a háború előtt a fentiek mellett még több üzem és szövetkezet is létesült. Ilyen volt Zaphir Ízrael 1874-ben létesített ecetgyára és az 1908-tól létező Pauchly Béla mezőgazdasági gépgyára, amit 1910-ben részvénytársasággá alakított. 1911-ben megalakult a hajdúnánási háziiparosok szövetkezete.⁴⁷

A háború utáni időszak nem volt könnyű sem az ország, sem a város életében. Az országban nagyon súlyos gazdasági helyzet uralkodott. Sok gyárban és üzemben megszűnt a termelés, ezáltal áruhiány keletkezett, melynek következtében növekedtek az árak. A hadiipari termelésről nagyon lassan álltak át a gyárak és üzemek a békés termelő tevékenységre. Az áremelkedés és nagy pénzkibocsátás inflációhoz vezetett, megjelent ún. fehérpénz.⁴⁸ Ebben az időben a hiányok kezelésére egy központosított gazdálkodást hoztak létre, ún. anyaggazdálkodási központokat létesítettek. Ezek átalakítását és megszüntetését Debrecen város törvényhozó bizottsága határozatában 1918. nov. 29-én kérte a kormánytól.⁴⁹ De a kormány a folyamatos nyersanyag hiány miatt ezeket a központokat csak részben szüntette meg, a változás jórészt csak a névváltozásban volt látható, miközben a szerepük nem változott. Ezzel az elosztási rendszerrel jó pár iparág viszont elégedett volt, többek között a cipész, csizmadia vagy épp a tímár. A horganylemezek előállítását a Budapesti kereskedelmi és iparkamara végezte 1918-ban.⁵⁰ A háború utáni időszakban a kereskedőknek, üzemeknek és gyáraknak pénze volt szükségük. Pénz kellett az üzemek fejlesztésére és természetesen az alapanyagok beszerzésére is. Ezt önerő híján hitelekkel próbálták megoldani. Ezeknek a

⁴⁶ Csiszár Imre: A hajdúnánási iparosság fejlődése és kapcsolódási pontjai a mezőgazdasággal a dualizmus időszakában. In: Barta Róbert-Csiszár Imre (szerk.): Volt egyszer egy Monarchia. Város és vidék. Hajdúnánás, 2019.

⁴⁷ Rác István: Hajdúnánás története, 228

⁴⁸ Osztrák-Magyar Bank által 1918. október 30-án Bécsben kiadott 25 és 200 koronás bankjegy. A Károlyi-kormány 200 koronás bankjegyeket adott ki, melyeknek a hátoldala nyomás nélkül maradt. Ujlaky Zoltán A kereskedelem és a pénzügy néhány kérdése Hajdú és Bihar megyékben az 1918-1919-es forradalmak idején, In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve 5. 1978. 41-63.

⁴⁹ Ua. 42.

⁵⁰ Ua. 44.

hiteleknek az elbírálását és kiutalását is felügyelni kellett, melyre egy központi bizottságot létesítettek, a polgármesterek elnöklete alatt. Ilyen bizottság alakult Hajdúnánáson is. A hitelnyújtó pénzüintézet Hajdúnánáson a helyi takarékpénztár volt. A hiteleket Max. 4% kamatra adták. az összeg nagyjából 3000 korona körül volt.

Tehát összesé ében elmondható hogy a háború utáni gazdaság és ipar nehezen ált át és tudta csak kezelni ezt az új megváltozott helyzetet. Mivel az elszakított területekkel szinte teljesen megszűnt minden termelési és gazdasági kapcsolat, amely évszázadok alatt jött létre. Ennek hiánya viszont kihatott az új ország szerkezetén belül mindenre. Az új határon belüli földek egy részére jellemző volt a gyenge minőség (szikes savanyú föld). Melyet csak jelentős ráfordítás önköltség révén jelentősebb talajjavító munkák által lehetett csak művelhetővé tenni. Ez Hajdúnánásra is jellemző volt mivel a a Nánási paraszt gazdák az istállótrágyát próbálták hasznosítani ezáltal növelni a termőképességet. De a nem tervszerűen kivitelezett trágyázási mód ekkor még nem hozza meg az eredményét. Hajdúnánáson ekkor 28000 ezer holdnyi földterület várt javításra. Amit a vetésszerkezet változtatásával próbáltak megvalósítani. Majd csak jóval később a Tsz-ek megjelenésével fordult csak elő a talaj laboratóriumi vizsgálata és a szükséges tápanyagok műtrágya által való pótlása. Figyelembe véve a vetett növény kultúrát is. A háború utáni gazdálkodás a szántók és legelők viszonya tekintetében is felborultak az arányok.

A háború előtt 100, ha szántó földterületre 42,6⁵¹ hold rét és legelő jutott addig a háború után már csak 30,3 ha rét és legelő maradt. Ezáltal pedig az álatok takarmányozása is költségesebbé vált. Az új ország területén belül Hajdúnánás egy picit előnyösebb helyzetben volt a többi várostól. Mégpedig azért mert az itt élő munkásoknak, iparosoknak és még a tisztviselőknak is volt valamennyi ki földje. Hizlalt disznót és tartott egyéb haszonállatot ez által fogyasztásának nagyobb részét maga fedezte. Nem úgy azoknak a tiszta városoknak a lakói, akiknek már semmi kapcsolata nem volt a földel.

Mi lett volna ha.

Sokan vannak, akik teszik fel ezt a kérdést. Vagy eljátszanak a gondolattal Mi lett volna ha.

1. nem lépünk be a háborúba.
2. ha győztesen kerülünk ki belőle.
- 3 ha nem büntetik ilyen nagy mértékben hazánkat.
- 4.De szerintem is az egyik legfontosabb kérdés az amit a győztes országok nem érznek és élnek meg. Mi lett volna ha ez az igazságtalanság velük és nem velünk történik meg.

⁵¹ Orosz István Fűrj Lajos Magyar ország agrártörténete 1996.278-old

Ha a trianoni békeszerződésben Magyarországgal kapcsolatban foglaltak vonatkoztak volna rájuk is. Erre a válasz egy újság cikkben találtam meg. Trianon 100: ennyi maradt volna a nagyhatalmak területéből⁵² „Hát nem sok. Nagy- Britannia például egy, a mai Magyarországnál is kisebb, alig 79 ezer négyzetkilométeres állam maradt volna, Franciaország mostani 643 ezer négyzetkilométeréből pedig 211 ezernyi. Olaszország nagyjából hazánkkal egyező méretű országgá ment volna össze. Az Egyesült Államok elképesztő nagyságú területe, 6,5 millió négyzetkilométert veszített volna a trianonihoz hasonló diktátummal”⁵³. Sajnos ez velünk magyarokkal történt meg melyre válaszuk tiltakozó plakátok versek során át a napot 1920 jun 20 nemzeti gyásznappá nyilvánítjuk és lobogónk félárbocra eresztetik.

Összefoglalás:

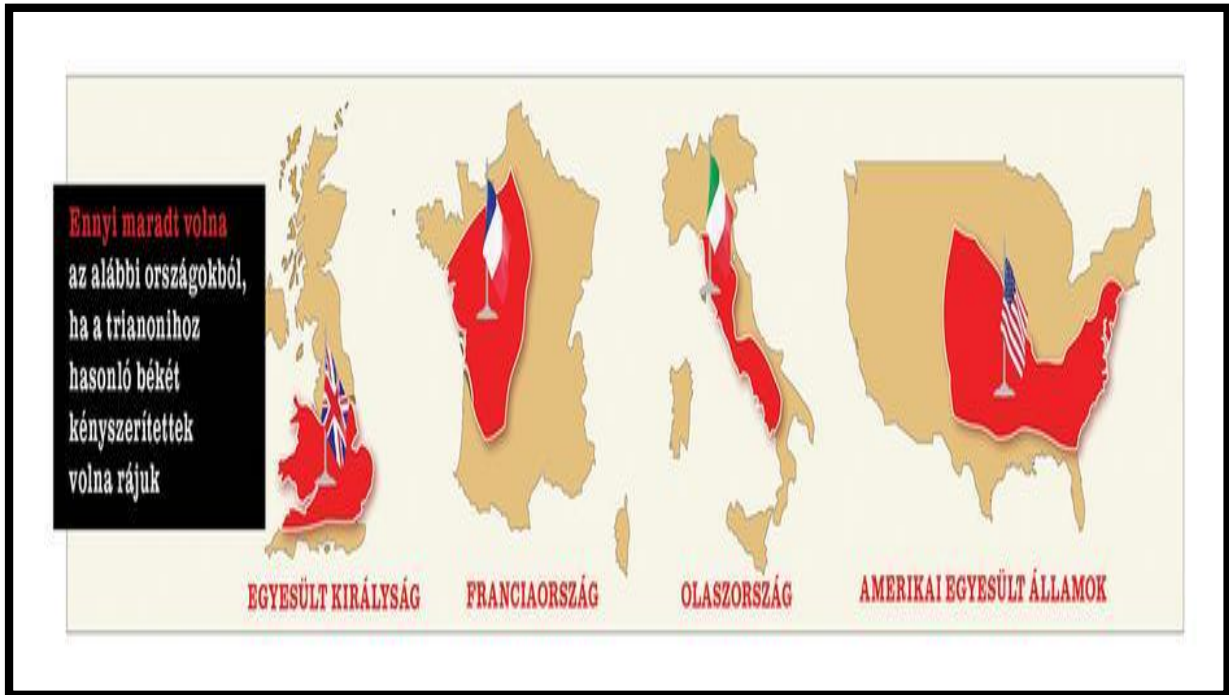
Trianon 100 pályázatra készítet Trianon forró emlékezete című tanulmány.

Bár nem Hajdúnánáson születtem, és nem itt nőttem fel, de már itt élek családommal, és itt is dolgozom. A családi gazdaság által napi szinten bejárom Hajdúnánást és külterületét. Ezért most már ezt a várost tekintem igazi otthonomnak. Az egyetemi szakdolgozatomat is Hajdúnánással kapcsolatosan készítetem el 'Hajdúnánás népi hagyományai és népszokásai egykor és ma' címmel. Ezért vált természetessé hogy részt vegyek e pályázaton és elkészítsem, ezt a dolgozatot mellyel bővíthetem, történelemmel kapcsolatos ismereteimet. Valamint jobban megismerjem azt a várost ahol élek. Próbáltam kiemelni a dolgozatban olyan dolgokat is ami Trianon előtt és után jellemezte az országot és Hajdúnánást. Sajnos ez az írás azon túl hogy ismeretekkel szolgál azon túl még ma is fájó sebeket szaggat fel. És valóban ez a szerződés szétszakította az országot, de minket, magyarokat, ezt az identitást nem tudta megosztani. Mert melyik ország tudja elmondani magáról hogy a szomszédja a saját nemzetéből való. Egyik sem. De én, igen, mert ha a határon túlra tekintek elmondhatom a mi szomszédjaink bizony magyarok.

⁵² <https://www.blikk.hu/aktualis/belfold/ennyi-maradt-volna-a-talalomra-kivalasztott-nagyhatalmakkbol/2g8djfc.2020.09.25.18.00>

⁵³ Ua.2020.09.25.19:41

Melléklet:

54

55

⁵⁴ <https://www.blikk.hu/aktualis/belfold/ennyi-maradt-volna-a-talalomra-kivalasztott-nagyhatalmaktol/2g8djfc>

Katonák csoportja háború végi egyenruhában (forrás: Fortepan)

⁵⁵ <https://hu.euronews.com/2019/06/07/eliteli-a-magyar-kormany-altal-kozvetett-trianon-terkepet-szlovenia20200910>

Jézus a hadvezetésben

Jézus a fronton

Jézus a hátszágban

Jézus a hadi úton

A Nagy Háború hatása beliv 2018

Az 1908-ban bevezetett csukaszürke színű egyenruha⁵⁶.

⁵⁶ https://nagyhaboru.blog.hu/2016/05/26/egy_snajdig_honved_tavirasz_szazados_1913_1915_korul_szinesben

57

Az SMS Szent István csatahajó a tat felől fényképezve egy korabeli képeslapon (A szerző gyűjteményéből)⁵⁸

⁵⁷ https://nagyhaboru.blog.hu/2020/06/10/az_sms_szent_istvan_tragediaja_az_adrian_es_egy_sapkajelvenyen.

⁵⁸ <https://hu.euronews.com/2019/06/07/eliteli-a-magyar-kormany-altal-kozvetett-trianon-terkepet-szlovenia20200910>

Felhasznált irodalom

Kötetek, tanulmányok

Buczko József: „Szállást adtunk hűséges magyar véreinknek.” Székely menekültek Hajdúnánáson 1916–1918. In: Barta Róbert-Csizsár Imre (szerk.): Történelmi katalizmak: Népmozgások, forradalmak, rendszerváltások és a magyar vidék, Hajdúnánás, 2017. 25-48.

Csizsár Imre: A hajdúnánási iparosság fejlődése és kapcsolódási pontjai a mezőgazdasággal a dualizmus időszakában. In: Barta Róbert-Csizsár Imre (szerk.): Volt egyszer egy Monarchia. Város és vidék. Hajdúnánás, 2019.

Darócziné Bordás Andrea-Buczko József: Javaslat: „A hajdúnánási szalmakalap, mint tradicionális háziipari tevékenység” Hajdú-Bihar Megyei Értéktárba történő felvételéhez. Hajdúnánás Városi Önkormányzat, Hajdúnánás, 2015.

Faragó László-Mándoki Sándor: Magyar frontharcos mozgalom, Budapest, 1938.

Kovács Imre: A földből élők és földhasználati módok Hajdúnánáson. Esettanulmány (első változat). 2016. 3.

http://real.mtak.hu/73370/1/a_foldbol_elok_es_foldhasznalati_modok_hajdunanason.pdf
Hozzáférés 2020. 09. 24.

Kranzieritz Károly: A gorodoki lovasroham és előzményei. Az 5. honvéd lovashadosztály működése a világháború első napjaiban orosz területen,
https://www.academia.edu/32136089/A_gorodoki_lovasroham_%C3%A9s_el%C5%91zm%C3%A9nyei_Az_5_honv%C3%A9d_lovashadoszt%C3%A1ly_m%C5%B1k%C3%B6d%C3%A9se_a_vil%C3%A1gh%C3%A1bor%C3%BA_els%C5%91_napjaiban_orosz_ter%C3%B1leten.

Kutasi Imre: Hajdúnánás periférikus területeinek kialakulása, különös tekintettel az Újházhelyre. In: Új Nézőpont VI. évfolyam 4.

Liptai Ervin-Borus József-Tóth Sándor (szerk.): Magyarország hadtörténete II. Budapest, 1985.

Németh István: Az első világháború „elfeledett” keleti frontja. https://uni-eszterhazy.hu/public/uploads/nemeth-istvan-az-első-világháború-elfeledett-keleti-frontja_56a7286481209.pdf Hozzáférés: 2020. 09. 21.

Orosz István: A gazdálkodás rendszere és a társadalom szerkezete. In: Hajdúnánás története. Szerk.: Rácz István. Hajdúnánás, 1973.

Orosz István-Für Lajos-Romány Pál: Magyarország agrártörténete. Agrártörténeti tanulmányok, Budapest, 1996.

Pölöskei Ferenc: A rejtélyes Tisza-gyilkosság, Helikon Kiadó, 1988.

Püskei Levente: Hajdúnánás az első világháborúban. In: Barta Róbert-Csizsár Imre (szerk.): Vidék és város. Az első világháború és a magyar vidék. Hajdúnánás, 2015. 99-104.

Rácz Árpád (szerk.): Nagy képes millenniumi hadtörténet. 1000 év a hadak útján. Budapest, 2000.

Rácz István (szerk.): Hajdúnánás Története Hajdúnánás 1973.

Sárhidai Gyula – Demeterné Szivák Petra: A Szent István dreadnought pályafutása 1912–1918. In: Haditechnika. LII. évf. 2018/3. 48.

Ujlaky Zoltán A kereskedelem és a pénzügy néhány kérdése Hajdú és Bihar megyékben az 1918-1919-es forradalmak idején, In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve 5. 1978. 41-63.

Egyéb, internetes források

<https://m.militaria.hu/hadtorteneti-intezet-es-muzeum/adatbazisok>

<https://hu.euronews.com/2019/06/07/eliteli-a-magyar-kormany-altal-kozvetett-trianon-terkepet-szlovenia>

<https://www.youtube.com/watch?v=nFgzIxAEA8c>.

www.youtube.com/watch?v=f5fJExDbgaU&list=WL&index=7&t=95s

<https://kijev.mfa.gov.hu/news/tiltakozas-az-uj-ukran-oktatasi-toerverny-ellen>

Karácsonyra itthon leszünk, https://hatorszag-memento.blog.hu/2017/03/02/karacsonyra_itthon_leszunk

Réfi Oszkó Dániel: Csendes éj a lövészárookban – fegyverszünet karácsonyra. <http://ujkor.hu/content/csendes-ej-loveszarokban-fegyverszuket-karacsonyra>

https://www.youtube.com/watch?v=ZRy_affe34

Németh István: Az első világháború „elfeledett” keleti frontja. <https://uni-eszterhazy.hu/public/uploads/nemeth-istvan-az-első-vilaghaboru-elfeledett-keleti-frontja>

Sinking of the Austrian Battleship SMS Szent István 1918 WWI film.

https://www.youtube.com/watch?v=5pSiCjfhUUw&fbclid=IwAR3c8Dh9U6WjZh9VPpc-0N3WKP79F1vrdBbGe-3tI3l1ul_JpS8TNat5uU

<https://qubit.hu/2018/11/11/huszarok-az-első-vilaghaboruban-sajnalhatja-ha-nem-vette-eszre-hogy-a-magyarok-a-legjobbak>

Bálint Ferenc: Az osztrák–magyar katonák felszerelése és az egyenruha változásai az I. világháborúban.

https://nagyhaboru.blog.hu/2015/01/23/az_osztrak_magyar_hadsereg_felszerese_es_az_egyenruha_valtozasai_az_i_vilaghaboruban

magyarezredek.hu

<http://magyarezredek.hu/online-viewer-webapp/onlineviewer/62562#page/556/mode/1up/search/hajd%C3%BAn%C3%A1n%C3%A1s>

<http://vmek.niif.hu/02100/02115/html/5-270.html>

<https://www.blikk.hu/aktualis/belfold/ennyi-maradt-volna-a-talalomra-kivalasztott-nagyhatalmakbol/2g8djfc>

http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/13691/2/A_Nagy_Haboru_hatasa_beliv2018_u.pdf

Mellékletek:

1. <https://www.blikk.hu/aktualis/belfold/ennyi-maradt-volna-a-talalomra-kivalasztott-nagyhatalmaktol/2g8djfc>
2. <https://hu.euronews.com/2019/06/07/eliteli-a-magyar-kormany-altal-kozvetett-trianon-terkepet-szlovenia20200910>
3. A Nagy Háború hatása beliv 2018
4. https://nagyhaboru.blog.hu/2016/05/26/egy_snajdig_honved_tavirasz_szazados_1913_1915_korul_szin_esben
5. https://nagyhaboru.blog.hu/2020/06/10/az_sms_szent_istvan_tragediaja_az_adrian_es_egy_sapkajelvenyen.

A MÓRICZ PÁL VÁROSI KÖNYVTÁR ÉS HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY TRIANON EMLÉKEZETE

címmel pályázatot hirdet.

A pályázaton olyan helytörténeti írással lehet részt venni, melyben a trianoni békeszerződés aláírásával Hajdúnánás város 100 évvel ezelőtti, gazdasági, kulturális, politikai és társadalmi helyzetében bekövetkezett számos változás egyikét fejti ki.

Pályázati kategóriák

1. Családtörténet - emlékezet

Sok családban maradtak fenn történetek, amelyek arról mesélnék, hogyan érintette a szülőket, nagyszülőket vagy dédszülőket a trianoni döntés. Arra kérjük Önöket írják le ezeket a családi történeteket.

Terjedelem: maximum 45 000 karakter (szóközökkel együtt)

Formai elvárás: Times New Roman betűtípus, 12-es betűméret, 1-es sorköz, 2,5-ös margóávolság.

Tanulmány esetén a benyújtott tanulmány tartalmazza a pontos hivatkozásokat. Az írások elején kérjük a szerző nevét feltüntetni.

2. Tanulmány

A pályázaton egy nevező egy alkotással nevezhet. A beküldött anyagok a HTV-ben ill. a közösségi média oldalakon bemutatásra kerülhetnek.

Pályázók köre

Hajdúnánási kötődésű pályázók, az alábbi korcsoportokban:

I. korcsoport: 14-25 év között

II. korcsoport: 25. életévtől

Díjazás

Kategóriánként és korcsoportonként az I-III. helyezettek **ajándék**, illetve **könyvcsomagban** részesülnek.

A pályaművek benyújtása

A pályázatokat PDF formátumban az alábbi címre kérjük beküldeni: **moricz.helytorteneti@gmail.com**

A pályázati adatlapot mellékletként csatolva kérjük.

Eredményhirdetés: 2020 novemberében

A pályamunkák beadási határideje:

2020. SZEPTEMBER 30.

A Trianon emlékezete pályázat védnöke:

DR. CSISZÁR IMRE

ALPOLGÁRMESTER

Minden pályázónak

sikeres alkotómunkát kívánunk!

Bővebb információ:

4080 Hajdúnánás, Bocskai u. 12-14. | +36-70/445-4038 | moricz.helytorteneti@gmail.com | facebook.com/moricz.gyujtemeny